

**ERKIN IQTISODIY HUDUDLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA SOLIQ REJIMLARINI QO‘LLASH TARTIBINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Payziev Umedjon Arzikulovich
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: O‘zbekistonda erkin iqtisodiy zonalari milliy iqtisodiyot taraqqiyoti uchun ijobiy baholandi. Shu bois 1996 yilning 25 aprelda mamlakat parlamenti O‘zbekiston Respublikasining "Erkin iqtisodiy zonalar to‘g‘risida" qonunini qabul qildi. Bu qonun chet el investitsiyalari, savdo va sanoat sohalarining rivojlanishi, aholini ish bilan ta‘minlashni yaxshilash uchun qulay sharoit yaratishga me‘yoriyhuquqiy asos yaratdi.

Erkin iqtisodiy zonalar – davlatlararo kelishuvlarga yoki maxsus qonunlarga muvofiq, xo‘jalik va tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug‘ullanish uchun imtiyozli soliq, moliya, huquqiy sharoitlar joriy qilinadigan muayyan hududlar. Xorijiy va mahalliy tadbirkorlarni jalb etish maqsadlarida tashkil etiladi va ularda zarur ishlab chiqarish va ish yuritish infratuzilmasi barpo etiladi. Erkin iqtisodiy zonalar ko‘p hollarda davlatlararo tutash hududlarda (bir necha davlatlarning chegaralari tutashgan hudud), xalqaro aeroportlar, port shaharlarda yoki transport yo‘llari tutashgan hududlarda tashkil etiladi.

Bugungi kunda mamlakatimizda erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini tartibga soladigan mustahkam qonunchilik va me‘yoriy baza yaratildi, ularni rivojlantirish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etishga ko‘maklashadigan keng ko‘lamli soliq va bojxona imtiyozlari hamda 205 preferensiyalar tizimi shakllantirildi. Hozirgi paytda Respublikamiz mintaqalarida 15 erkin iqtisodiy zonalar tashkil etildi va faoliyat yuritmoqda¹.

Hududlarni rivojlantirish va yangi ish o‘rinlari yaratish, aholi daromadlarini ko‘paytirishda erkin iqtisodiy zonalar hissasini oshirish, loyiha bo‘yicha boshqarish tamoyillari asosida hamda 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasiga² muvofiq ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishning muhim talablaridan biri innovatsion va investitsion faoliyat turlarini kengaytirish, qulay investitsiya muhitini yaratishda davlatning bevosita qo‘llab-quvvatlash unsurlarining rolini oshirish, xo‘jalik sub’ektlarining o‘z faoliyat yo‘nalishlarini innovatsiyalar asosida mustaqil va erkin belgilash muammolari hal etilmoqda.

¹ Ostonoqulov A.A. Erkin iqtisodiy zonalarda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish. 08.00.08. Iqtisod fanlari bo‘yicha PhD ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2017

² Bozarov S. S. O‘zbekiston Respublikasi erkin iqtisodiy zonalarida tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish. Yuridik fanlari bo‘yicha PhD ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2018

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 25 oktyabrda qabul qilingan "Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat onalari faoliyati samaradorligini oshirish borasidagi qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi PQ-3356-sonli Qarori alohida o'z ahamiyatli jihatlari bilan dolzarbligini qayd etish mumkindir.

Erkin iqtisodiy zonalarining ishtirokchilariga foyda solig'i va yagona soliq to'lovi bo'yicha berilgan imtiyozlarning amal qilish muddati erkin iqtisodiy zona hududida ishlab chiqarish ob'ekti foydalanishga qabul qilingan sanadan boshlab hisoblanadi. Shuningdek, soliq qonunchiligi o'zgarganida erkin iqtisodiy zonalarining ishtirokchilari soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ular ro'yxatdan o'tkazilgan sanada amal qilgan norma va qoidalarni qo'llashga haqlidirlar, aksiz solig'i olinadigan tovarlar soliqqa tortilishini tartibga soluvchi hujjatlarning normalari va qoidalari bundan mustasno³.

2017 yilning 1 noyabridan boshlab erkin iqtisodiy zonalarining ishtirokchilari - tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan tuziladigan import shartnomalarini O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasida ekspertizadan o'tkazish talabi bekor qilindi

Tijorat banklari amaldagi kredit shartnomasi bo'yicha majburiyatlarni bajarish uchun erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari – korxonalarining pul oqimlarida vaqtinchalik nomutanosiblik ro'y bergan hollarda kreditni qaytarish muddatini keyinga ko'chirish yoki muddatini uzaytirish yo'li bilan asosiy qarz yuzasidan to'lovlar miqdorini kamaytirish bo'yicha kredit shartnomalariga tegishli o'zgartirishlar kiritish; kredit buyurtmanomasini ko'rib chiqish uchun erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilaridan vositachilik haqi undirilishini bekor qilish va abonent haqi to'lashdan ozod qilish; erkin iqtisodiy zonalar hududida investitsiya loyihasi ishga tushirilgunga qadar, ammo normativ muddatdan ko'p bo'lmagan davrda berilgan kreditlar yuzasidan qo'shib hisoblangan foizlarni kapitallashtirish chora-tadbirlarini ko'rish qayd etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 avgustdagi "Erkin iqtisodiy zonalar samarali faoliyat ko'rsatishi uchun vazirliklar, idoralar va joylardagi davlat hokimiyati organlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish va ularning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3175-sonli Qarori ham alohida ahamiyatlidir.

Mazkur Qarorga ko'ra, erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

- erkin iqtisodiy zonalar hududida, birinchi navbatda, klaster yondashuvlardan keng foydalangan holda erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari o'rtasida yaqin kooperatsiya aloqalarini yo'lga qo'yish, mahalliy xom ashyo va

³ Raximova, K. N., Tursunov, O., Mirzaev, R. B., Axmadaliev, M. K., & Kodirov, A. (2022). O'zbekistonda "yashil moliya" tizimini yo'lga qo'yish va takomillashtirish yo'nalishlari. Господарка и Инноваске.,

materiallar asosida raqobatbardosh tayyor mahsulotlar va butlovchi buyumlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish bo'yicha yuqori texnologiyali zamonaviy korxonalar tashkil etish;

- erkin iqtisodiy zonalar hududida joylashgan sanoat korxonalari va infratuzilma ob'ektlarida yangi malakali ish o'rinlari tashkil etishni ta'minlash, shu asosda respublika mintaqalari aholisining bandlik darajasini va daromadlarini oshirish;

- mahalliy mineral-xom ashyo resurslarini chuqur qayta ishlash va dunyoda tanilgan brendlar ostida yuqori qo'shilgan qiymatli raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqarish uchun hududida erkin iqtisodiy zonalar tashkil qilingan mintaqalar ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta'minlash;

- yetakchi xorijiy kompaniya va korporatsiyalar ishtirokida yuqori texnologiyali zamonaviy innovatsion ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalar, avvalambor, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha eng qulay sharoitlar yaratish;

- ishlab chiqarish, muhandislik-kommunikatsiya, yo'l-transport va ijtimoiy infratuzilmani yanada rivojlantirish, shuningdek, sifatli logistika xizmatlari ko'rsatish bo'yicha zamonaviy infratuzilmani shakllantirish;

- erkin iqtisodiy zonalar yo'nalishlari bo'yicha kadrlarga bo'lgan joriy va istiqboldagi ehtiyojlaridan kelib chiqib va ularning erkin iqtisodiy zonalar hududida joylashgan sanoat korxonalari va infratuzilma ob'ektlarida ishlab chiqarish amaliyoti o'tashini nazarda tutgan holda, oliy va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni yo'lga qo'yish⁴.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimi, ularning birinchi o'rinbosarlari yarim yil va yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga erkin iqtisodiy zonalar hamda kichik sanoat zonalarini rivojlantirish va ularning faoliyati samaradorligini oshirishga doir amalga oshirilayotgan ishlar haqida shaxsan hisobot berishi lozimligi alohida qayd etildi.

Shuningdek, erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari uchun qonunchilikda belgilangan soliq va bojxona imtiyoz hamda preferensiyalari, valyuta rejimining alohida shartlariga so'zsiz rioya etilishini, ularning xo'jalik faoliyatiga aralashuvga yo'l qo'ymaslik va erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari investitsiya loyihalarini amalga oshirish doirasida texnologik uskunalar, materiallar, ehtiyot qismlar va butlovchi buyumlarni olib kirishda taqdim etilgan soliq va bojxona imtiyozlaridan maqsadli foydalanishi ustidan qat'iy nazorat o'rnatilishi lozimligi belgilab berildi.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 avgustdagi "Erkin iqtisodiy zonalar samarali faoliyat ko'rsatishi uchun vazirliklar, idoralar va joylardagi davlat hokimiyati organlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish va ularning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3175-sonli Qarori

Sirdaryo viloyatining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda oqilona foydalanishini ta'minlash, shu asnoda yangi ish o'rinlari tashkil etish va mahalliy aholining daromadlarini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 12 aprelida qabul qilingan "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5412-sonli Farmoni o'z dolzarbligi bilan alohida ahamiyatlidir. Farmonga ko'ra, "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonasini "Jizzax" erkin iqtisodiy zonasi Sirdaryo viloyati Sirdaryo tumanidagi filiali va Sirdaryo viloyatining Yangier shahridagi kichik sanoat zonasi negizida tashkil etilishi belgilandi. "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonasining faoliyat yuritish muddati 30 yilni tashkil etadi va bu muddat keyinchalik uzaytirilishi mumkindir. "Sirdaryo" erkin iqtisodiy zonasi faoliyat yuritadigan muddat davomida uning hududida alohida soliq va bojxona tartiblari amal qiladi⁵.

Respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini rivojlantirish va amaldagi moliya-soliq mexanizmini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi takliflarni keltirish mumkin:

- xorijiy kompaniya va firmalarning respublika erkin iqtisodiy zonalar hududlarida o'z biznesini yuritish uchun mamlakatimizda yaratilgan qulay sharoitlarni keng yoritish va bo'lajak investorlarni, birinchi navbatda, xorijda ushbu sharoitlar bilan tanishtirish ishlarini yanada takomillashtirish;

- erkin iqtisodiy zonalar hududida tashkil qilingan xo'jalik sub'ektlari o'rtasida sanoat va kooperatsiya aloqalari yanada rivojlantirish, zarur logistika tizimini takomillashtirish;

- istiqbolli loyiha takliflarini shakllantirish, chuqur tahlil qilish hamda baholash maqsadga muvofiqligi, asosliliigi va rentabelligi asosida erkin iqtisodiy zonalar hududida amalga oshirish uchun tanlab olish, muvofiqlashtirish va monitoring qilish, jumladan, loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, ob'ektlarni ishga tushirish va yakuniy maqsadlarga erishishni ta'minlaydigan yagona yaxlit tizimni yaratish;

- erkin iqtisodiy zonalarda taqdim etilgan imtiyozlar kiritilgan investitsiya hajmiga bog'liq ravishda berilib, shu jumladan ekvivalentda:

- 300 ming AQSh dollaridan 5 mln AQSh dollarigacha investitsiya kiritilganda — 7 yil muddatga;

- 5 mln AQSh dollari va undan ortiq investitsiya kiritilganda — 10 yil muddatga, keyingi 5 yil mobaynida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi 209 stavkalari amaldagi stavkalardan 50 foiz past miqdorda qo'llanilgan holda berilishi maqsadga muvofiqdir.

⁵ Karimqulov J. Erkin iqtisodiy hududlarga xopijiy investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirish yo'nalishlari. 08.00.07 – "Moliya, pul muomalasi va kredit" Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya

- erkin iqtisodiy zonalar salohiyatidan yetarlicha foydalanish, erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilari tomonidan raqobatdosh, eksportbop va import o'rnini bosadigan mahsulotlar ishlab chiqarish, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, ichki bozorni iste'mol tovarlari va butlovchi buyumlar bilan ta'minlash, respublikada eksport salohiyatini kengaytirish va valyuta tushumlari miqdorini ko'paytirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqish;

- erkin iqtisodiy zonalar ishtirokchilarini ro'yxatga olish, ularga yer uchastkalarini ajratish, investitsiya loyihalarini ma'qullash, korxonalarni tashqi muhandislik infratuzilmasiga ulash, tadbirkorlarga ishlab chiqarayotgan mahsulotini ichki va tashqi bozorlarda sotishga ko'maklashish jarayonlarini jadallashtirish.

Xulosa

Xulosa qiladigan bo'lsak, Erkin iqtisodiy hududlar faoliyatini jadal rivojanishi, ularga xorijiy investorlarni jalb etish, rezidentlarni ichki investitsiya salohiyatini erkin iqtisodiy zonalar uchun yo'naltirish, erkin iqtisodiy hududlarning faoliyat samaradorligini uzluksiz ta'minlash – mamlakatning investitsiyaviy salohiyatiga ta'sir etuvchi asosiy masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 26-oktabrdagi "Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va kengaytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PF4853-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 avgustdagi "Erkin iqtisodiy zonalar samarali faoliyat ko'rsatishi uchun vazirliklar, idoralar va joylardagi davlat hokimiyati organlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish va ularning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3175-sonli Qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 31 dekabrda "Kichik sanoat zonalarini barpo etish va ularning faoliyatini tashkil qilish tartibi to'g'risidagi Nizomi.
4. Maqola. Jo'rayev A. "Erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish", Toshkent 2013.
5. Karimqulov J. Erkin iqtisodiy hududlarga xopijiy investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirish yo'nalishlari. 08.00.07 – "Moliya, pul muomalasi va kredit" Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2019. – 244 b
6. Ostonoqulov A.A. Erkin iqtisodiy zonalarda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish. 08.00.08. Iqtisod fanlari bo'yicha PhD ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2017.

7. Bozarov S. S. O'zbekiston Respublikasi erkin iqtisodiy zonalarida tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish. Yuridik fanlari bo'yicha PhD ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2018.

8. Xankeldieva G.Sh. Davlat ishtirokidagi aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning xususiyatlari // Fan va amaliyot byulleteni. 2017 yil. 11-son (24). 357-363- betlar.

9. Kamalov M.M. Erkin iqtisodiy zonalarining huquqiy maqomi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: TDYU, 2018. 5-bet.

10. Данько Т.Л. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве// ИНФРА-М.-2018. С:168

11. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti

12. <https://www.imv.uz> – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti

13. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti

14. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti